

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Мігель де Сервантес Сааведра

ПРЕМУДРИЙ ГІДАЛЬГО ДОН КІХОТ З ЛАМАНЧІ

Роман

У двох частинах

ЧАСТИНА ПЕРША

Переклад з іспанської

Миколи Лукаша

Харків
«ФОЛІО»
2019

*Дукові Бехарському,
маркізові Хібралеонському,
графові Беналькасарському,
віконтові Алькосерському,
власителеві міст Капільї,
Курієля та Бургільйоса*

Уповаючи на те, що Ви, Ваша Ясновельможність, яко державець, завше прихильний і зичливий красним мистецтвам, добре приймаєте й шануєте всілякого роду книги, а надто такі, що зі шляхетності своєї не знижаються до корисливого прислужування черні, поклав я пустити в світ «Премудрого гідальга Дон Кіхота з Ламанчі» під ослоною преславногo ймення Вашої Ясновельможності; тож із поштивістю, належною такій високій гідності, благаю Вас прийняти його під ласкаву свою опіку — нехай і позбавлений коштовних оздоб витворності і вченості, якими красуються звичайно твори, скомпоновані в домах людей освічених, стане він під тим захистком сміло перед суд тих мудрагелів, що, виходячи за межі власного недомислу, повсякчас ладні трактувати чуже писання з надмірною суворістю й недостатньою справедливістю; сподіваюся, що, споглянувши очима премудрості своєї на мої добрі наміри, Ваша Ясновельможність не погордує цим щирим і покірним приносом.

Мігель де Сервантес Сааведра

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Хотів би я, дозвільний читальнику (тут ти мені й без божіння можеш дати віру), хотів би, кажу, щоб ця книга, дитина мого умислу, була гарна, весела й дотепна понад усяку уяву, — отже, не здолав-таки переступити закону природи, що, який, мовляв, батько, такий і син. І справді, що іншого міг спродити мій недійшлий та недолугий розум, як не повість про худого, хирного і химерного сина, повного розмаїтих думок та гадок, що зроду ніякій душі живій і в сні таких не приверзеться? Ще ж як на те і народилося воно в темниці, в тому осідку всілякої не погоди, в тому притулку прикрого гомону й гамору...

Тиша і спокій, мирні краєвиди, привітні поля й гаї, погідні небеса, дзюркотливі ручаї, сумир душевний — ось чого треба, щоб і ялова муза родючою сталася: появить вона тоді на світ таке, що всім буде навдивовижу, усім до сподоби.

Буває, що вродиться батькові дитина бридка та негарна, але любов наводить йому на очі полуду, і він не вбачає в ній ніякої ганджі, а саме тільки любе та хороше, ще й друзям своїм хвалиться, яке то воно в нього вродливе та розумне. А я Дон Кіхотові не рідний батько, а, сказати б, вітчим, то й не ходитиму звичним тором і не благатиму тебе, ласкавий читальнику, мало не плачучи, як то дехто робить, щоб ти пробачив моїй дитині її вади або їх і зовсім недобачив. Ти ж їй не сват і не брат, сам здоров маєш голову на плечах, а вольную волю в душі, ти сидиш у власнім домі і порядкуєш ним, як король своїм скарбом; не дарма ж то мовиться: «Як я в своїй господі, то й король у мене насподі». Все це звільняє тебе й висвободжає од будь-якої повинності, од тієї силуваної пошани: можеш безбоязно говорити про сю повість усе, що

справді думаєш, за добре слово ніхто тебе не надгородить, за лихеє ніхто не осудить.

І ще одне: хотів би я подати тобі сюю повість голою наголо, не оздобивши її ані прологом, ані безконечною плетеницею сонетів, епіграм та панегіриків, що їх заведено вміщати на припочатку кожної книги. Щиро скажу тобі, що хоч твір мій немалого стоїв мені труду, та найтрудніше, либонь, було скомпонувати передмову, що ти оце читаєш. Не раз та й не два прихвачувався я до неї... і все випускав перо з рук, бо не знав, що маю писати. Сидів я раз якось отак, вагаючись, ліктем на стіл ізліг, голову підпер, за вухом перо, передо мною паперу аркуш: ну, що його, думаю, сказати? Аж тут раптом увіходить приятель мій один, чоловік дотепний і в усякому ділі тямущий, і, бачивши мене в такій задумі, питає, з якої б то вона причини. Не став же я перед ним таїтися — так і так, кажу, міркую над передмовою до історії Дон Кіхота і до того доміркувався, що вже ані передмови писати мені не хочеться, ані подвигів того шляхетного рицаря світові об'являти.

— Як ви, — кажу, — хочете, щоб я тим не журився, що скаже про мене старий законодавець, званий громадою, коли я, проспавши стільки років у мовчанці забуття і вбившись у такі поважні літа, вийду тепер перед люди з історією, сухою, мов той курай степовий, бідною на вигадки, безрадною на стиль, скупкою на думки, позбавленою прикмет ерудиції та вченості, без виносок на берегах і приписок у кінці тому, як то буває у деяких оповідних, суто світських книжках, що так і кишать цитатами з Аристотеля, Платона і цілої тічки інших філософів навдивовижу читачам, що вважають таких авторів за людей прочитаних, одукованих і проречистих на слово... Та вони не то що, а й саме Святе Письмо цитують, — сказав би святий Тома чи ще якийсь отець Церкви; та як же то хитро і зручно робиться: на одній сторінці малюються любовні пригоди якогось розпусника, а на другій наводиться християнська проповідь, що її любо-мило читати або й слухати. Всього цього бракує мой книзі: немає в ній ані затекстових цитаток, ані прикінцевих нотаток. Я навіть не знаю, яких авторів я в своїй повісті наслідую, то й не можу приточити їх імен в особному альфаветному списку, як то роблять інші, наводячи їх усіх од Аристотеля до Юлія Цезаря і включаючи сюди навіть Зоїла

та Зевксіда, хоч той був злоріка, а сей маляр, та й годі. Не буде в моїй книзі і вступних сонетів, принаймні таких, що складали дуки, маркізи, графи, єпископи, родовиті дами чи славетні поети. Правда, якби я попросив кількох моїх знайомих ремесників, вони могли б постачити мені досить стихотворів, і то не гірших за тих, що в нашій Гишпанії найбільшою тішаються славою. Кінець кінцем, приятелю і пане мій любий, — провадив я далі, — ось як я вирішив сю справу: нехай преславний Дон Кіхот спочиває з миром у своїх ламанчських архівах, поки небо не пошле нам людини, що могла б його обмислити всім тим, чого йому бракує, бо я неспроможен тому зарадити по малоздатності своїй і малоосвіченості; до того ж я зроду вдався собі ледачим, то й ліньки мені вишукувати авторів, які можуть те сказати, що і я без них знаю. Ото ж і є причина того фрасунку і клопоту, в яких застав мене вашець — причина, як бачите, цілком поважна.

Вислухавши таку річ, приятель мій ляснув себе по лобі, гучно зареготався і промовив:

— На Бога, пане брате! Аж нині зрозумів я одну свою стару-престару помилку... Відколи я знайомий із вами, я все мав вас за чоловіка розумного і у всіх своїх учинках розважного. А тепер я бачу, що вам до того розуму та розважності — як землі до неба. Де то видано, щоб такі дрібниці, такі марниці та могли заклопотати такий, як у вас, дозрілий ум, що йому й більші труднощі за іграшку поконати й подолати? Повірте, не ваша нездатність тому причиною, а лінивість надмірна та оспалість думки. Хочете пересвідчитись у правдивості моїх слів, то слухайте сюди: усі ті ваші труднощі я розмаю, як оком змигнути, миттю зараджу всім нестачам, що, як ви кажете, бентежать вас і знесмілюють до оголошення друком історії вашого преславного Дон Кіхота, світила і зеркала всього мандрованого рицарства.

— Скажіть же мені, — обізвався я, почувши такії речі, — яким чином ви гадаєте заповнити порожняву, що мене лякає, і внести ясність у хаос моєї розгубленості?

— А ось яким, — одвітував він. — Перше, на чому ви спіткнулися, — це брак для початку книги сонетів, епіграм та похвальних віршів, писаних, як заведено, персонами значними й титулованими. Але ж ви можете ті вірші самі любесень-

ко написати, а потім їх кому завгодно приписати: хоч попу Івану Індійському, а хоч самому цісареві трапезонтському, бо то, славлять, були знакомиті пііти, а якби й ні, то не біда. Як знайдеться, бува, який книгогриз чи бакалавр, що підкусить вас іспотайна та буркне комусь, що неправда ваша, на те не зважайте: хоч і завдадуть вам брехню, та руки, що те написала, все одно не втнуть. А щодо тих цитат на берегах, щодо словечок і сентенцій різних авторів, що ними треба вашу повість засмачити, то досить буде із пам'яті пригадати який-небудь латинський вислів або такий узяти, що напихвати лежить. Пишучи, приміром, про волю і рабство, тут же вверніть:

Non bene pro toto libertas venditur auro¹.

і зразу ж приписочку збоку — Горацій чи ще там хто. Говорячи про всевладдя смерті, не забудьте приточити:

Palida pors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres².

Як заведете річ про дружбу, про любов до ворогів своїх, що заповідав нам Господь, то сягніть до Святого Письма і зачитуйте недорогим коштом самого Спасителя: Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros³. Чи про лихі помисли згадаєте — і тут вам Євангелія у пригоді стане: De corde exeunt cogitationes malae⁴. Чи про несталих друзів — позичте Катонного двовірша:

Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris⁵.

Отакою та подібною латинщиною ви залучите собі слави щонайменше граматика, а в наші часи це вже неабияка честь

¹ Волі не слід продавати за все золото світу (лат.).

² Смерть бліда і в злидарській халупі, і в царській палати стукає рівно (лат.). (Горацій, кн. I, ода 4.)

³ Я ж вам глаголю: любіть ворогів ваших (лат.). (Євангелія від Матвія, розділ V, в. 44.)

⁴ З серця беруться ледачі думки (лат.). (Те саме, розд. XV, в. 19.)

⁵ Поки щасливо живеш, численних матимеш друзів. Прийде година лиха — зразу лишишся один. (Цей латинський двовірш належить не Катоніві, а Овідію — збірка «Жалі», книга перша, елегія VI.)

З М І С Т

Безсмертний «Дон Кіхот» Сервантеса. <i>Н. Білик</i>	3
---	---

ЧАСТИНА ПЕРША

Присвята	23
Передне слово.....	24
На книгу про Дон Кіхота з Ламанчі.....	31
Розділ I, де оповідається, хто такий був преславний гідальго Дон Кіхот з Ламанчі та як він жив	42
Розділ II, де оповідається про перший виїзд завязаного Дон Кіхота із своїх володінь	46
Розділ III, де оповідається, яким потішним способом висвятився Дон Кіхот на рицаря	52
Розділ IV. Що приключилось нашому рицареві по виїзді з корчми	58
Розділ V, де оповідається далі про злигодні нашого рицаря	64
Розділ VI. Про великий і цікавий огляд, що вчинили парох і цирульник у книгозбірні нашого завязаного гідальга.....	68
Розділ VII. Про другий виїзд нашого доброго рицаря Дон Кіхота з Ламанчі	75
Розділ VIII. Про велику перемогу, здобуту премудрим Дон Кіхотом у страшеному й неувяленному бою з вітряками, та про інші вікопомні події	79
Розділ IX, що оповідає про кінець і край дивовижного поединку між хоробрим біскайцем і завязаним ламанчцем.....	87
Розділ X. Про втішні розмови, що провадив Дон Кіхот зі зброєносцем своїм Санчом Пансою	91
Розділ XI. Про те, як велось Дон Кіхотові у козопасів.....	96
Розділ XII. Що розповів пастух тим, хто був із Дон Кіхотом	102
Розділ XIII, де завершується повість про Марселу й оповідається про інші події	107
Розділ XIV, де наводяться розпачливі вірші небіжчика пастуха та оповідається про деякі неспогадані події.....	115

Розділ XV, де оповідається про немилу пригоду, що сталася Дон Кіхотів з недолюдками-янгуасцями	123
Розділ XVI. Що сталося з завзятим гідальгом у корчмі, яка видалась йому замком	129
Розділ XVII, де оповідається про нові незлічені турбації, що спіткали премудрого Дон Кіхота і його бравого джуру Санча Пансу в корчмі, котру наш рицар собі на лихо вважав за замок	136
Розділ XVIII, де оповідається про розмову, що провадив Санчо Панса зі своїм паном Дон Кіхотом, а також про деякі доволі цікаві пригоди	143
Розділ XIX. Про мудрі Санчові розмови з паном, про притичину з мерцем та про інші немалозначні події.....	153
Розділ XX. Про небачену й нечувану пригоду, з якої найславетніший рицар у світі не вийшов би так щасливо, як премудрий Дон Кіхот з Ламанчі.....	159
Розділ XXI, де оповідається про знакомиту пригоду з Мамбріновим шоломом та про здобуття сього многоцінного трофея, а також про інші події, що сталися з нашим незвитяжним рицарем.....	171
Розділ XXII. Як Дон Кіхот звільнив багатьох бездольників, яких силоміць вели туди, куди вони не хотіли йти	181
Розділ XXIII. Про те, що спіткалось славетному Дон Кіхотів в горах Моренських, себто про одну з найхімерніших пригод, що оповідається в сій правдомовній історії	191
Р о з д і л XXIV, де продовжується розповідь про пригоду в горах Моренських.....	202
Розділ XXV, де оповідається про дивні речі, які приключились хороброму рицареві з Ламанчі в Моренських горах, та про покуту, що він собі накинув, наслідуючи Милосума	210
Р о з д і л XXVI, де оповідається про дальші витворки закоханого Дон Кіхота в горах Моренських.....	225
Розділ XXVII. Про те, як парох із цирульником довели свій намір до діла, а також про інші події, що варто їх у сій великій історії оповісти.....	233
Розділ XXVIII, де оповідається про нову і приємну пригоду, що приключилась парохом та цирульникові в тих самих горах	247
Розділ XXIX, де оповідається, яким хитрим і мудрим способом одзволено нашого закоханого рицаря від суворой покути, що він на себе накинув.....	260
Р о з д і л XXX, де мова мовиться про бистроумність прекрасної Доротеї та про інші вельми цікаві і втішні речі	271
Розділ XXXI. Про втішну розмову між Дон Кіхотом та його джурою Санчом Пансою, а також про інші деякі події.....	281

Розділ XXXII, де оповідається про те, що сталося з Дон Кіхотом і всім його товариством у корчмі	289
Розділ XXXIII, де розказується повість про безрозсудно-цікавого	296
Розділ XXXIV, де продовжується повість про безрозсудно-цікавого	312
Розділ XXXV, де оповідається про небувало жорстоку битву Дон Кіхота з бурдюками червоного вина і докінчається повістю про безрозсудно-цікавого	330
Розділ XXXVI, де оповідається про інші незвичайні події в тій же таки корчмі	338
Розділ XXXVII, де продовжується історія преславної принцеси Обізіяни та оповідаються інші кумедні події	346
Р о з д і л XXXVIII, де наводяться прецікаві Дон Кіхотові міркування про вченість та військову справу	356
Розділ XXXIX, де невольник оповідає про життя своє і пригоди	360
Розділ XL, де продовжується невольникова історія	367
Розділ XLI, де невольник далі оповідає свої пригоди	378
Розділ XLII, де оповідається про те, що сталося в корчмі далі, та ще про всякі цікаві речі	395
Р о з д і л XLIII, де оповідається втішна історія молодого погонича та інші незвичні пригоди, що в корчмі приключились	402
Р о з д і л XLIV, де оповідається про нові незвичайні події, що в корчмі сталися	411
Розділ XLV, в якому остаточно вирішуються сумніви щодо Мамбрінового шолома та сідла, а також оповідаються не менш правдомовно ще деякі пригоди	420
Розділ XLVI. Про знакомиту пригоду зі стражниками і про великий гнів доброго нашого лицаря Дон Кіхота	427
Розділ XLVII. Про те, яким дивним способом зачаровано Дон Кіхота з Ламанчі, а також про інші знамениті події	435
Розділ XLVIII, де канонік розправляє далі про лицарські романи, а також про інші речі, гідні його розуму	443
Розділ XLIX, де наводиться прерозумна розмова Санча Панси з паном його Дон Кіхотом	450
Розділ L. Про мудрі сперечання, які провадив Дон Кіхот із каноніком, та про деякі інші події	457
Розділ LI. Що розповів козопас усім тим, що супроводили Дон Кіхота	462
Розділ LII. Про сутичку Дон Кіхота з козопасом та про незвичайну пригоду з покутниками, яку наш лицар довів у поті чола до переможного кінця	467
Примітки. <i>Н. Білик</i>	479